

HERZIENING BESLUITEN BESCHERMDE INHEEMSE PLANTE- EN DIERSOORTEN

Voor de Minister van C.R.M. richtte het Hoofd van de Directie Natuur- en Landschapsbescherming zich tot de Natuurbeschermingsraad met het verzoek de Regering advies uit te brengen omtrent de noodzaak van herziening van de Besluiten van 20 oktober 1973, die een aantal dierenplantesoorten onder de Natuurbeschermingswet stelden. De Raad verzocht de Natuurwetenschappelijke Commissie en de Commissie voor de Faunabescherming hierover een advies voor te bereiden. Deze preadviezen werden door de Raad bestudeerd en behandeld in zijn verga-

dering van 1 maart 1984. De Raad zond zijn op deze vergadering vastgesteld advies aan de Minister van Landbouw per brief van 10 augustus 1984. De natuurbeschermingsorganen van het Ministerie van C.R.M. waren bij de vorming van het tegenwoordige Kabinet Lubbers overgenomen door het Ministerie van Landbouw.

Het voorstel van de Raad tot herziening van de besluiten vermeldt op p. 49 de volgende soorten mollusken: Wijngaardslak (Helix pomatia), Hydrobia stagnorum, Aventonia brevis roberti, Catinella arenaria, Vertigo moulinsiana, Vitrinobrachium breve, Valvata pulchella, Brakwaterkokkel (Cerastoderma glaucum).

Bij zijn advies aan de Regering dat leidde tot de Besluiten van 20 okt. 1973 overwoog het toenmalige RIVON, nu RIN (Rijksinstituut voor Natuurbeheer) 1. dat de lijst van beschermde dieren zo weinig mogelijk soorten zou moeten bevatten, 2. dat deze soorten goed kenbaar zouden moeten zijn, 3. dat die soorten voornamelijk bedreigd zouden moeten zijn door verzamelactiviteiten, 4. dat een aantal andere wettelijke bepalingen voldoende mogelijkheden boden de zeldzame biotopen die de, soms minuscule, bedreigde diersoorten bewonen, te beschermen en naar behoren te beheren, zodat deze soorten voor de Nederlandse Fauna behouden zouden blijven. Wij stellen vast dat de Natuurbeschermingsraad deze overwegingen nu terecht als onvoldoende aanmerkt. De Raad ziet de soortbescherming in veel breder verband. De bedreiging en de daarmee samenhangende achteruitgang van een groot aantal soorten ligt niet in alle gevallen bij de handelingen die op grond van de artikelen 23 en 24 van de Natuurbeschermingswet verboden zijn (verzamelen, vangen, doden). De oorzaak moet veeleer gezocht worden bij verandering en intensivering van het grondgebruik, vernietiging van leefgebieden en verontreiniging van het milieu. De lijst van beschermde soorten is verder geen doel in zich zelf, maar is een instrument tot bescherming van de natuur in zijn geheel. De aanwijzing van een plant of dier tot beschermde soort is op de eerste plaats een signaal dat aangeeft dat deze soort in zijn voortbestaan binnen Nederland in gevaar is, zodat aanvullende beleidsmaatregelen nodig zijn om het organisme te doen overleven, buiten de plaatsing op de lijst alleen.

In zijn advies pleit de Raad (sterk) bedreigde soorten aan te wijzen als beschermde soort, ook als de bedreiging voortvloeit uit de aantasting van het leefmilieu van de soort. Bij de selectie van de soorten die op de lijst geplaatst moeten worden speelt de herkenbaarheid geen of slechts een ondergeschikte rol. Daarbij staat de Raad een beleid voor dat met betrekking tot de beschermde soorten begeleid moet worden door onderzoek van voor- of achteruitgang van die soorten. De Raad vraagt tevens het oecologisch onderzoek in brede zin van het woord te bevorderen om het te voeren beleid goed te onderbouwen. Alleen dan wordt een doelgericht veiligstellings- en beheersbeleid mogelijk. De Raad wijst steeds weer met nadruk op de wet als instrument. Daarbij ligt een zwaardere nadruk op de gebodsbepalingen, de mogelijkheden die de verschillende instrumenten openen tot aankoop, beheer en andere veiligstellingen van terreinen dan op de verboden. De Raad brengt uitdrukkelijk de verplichtingen in herinnering die de Conventie van Bern sinds 19 september 1979 de Regering oplegt. Deze Conventie is ook in Nederland geratificeerd en in werking getreden.

Bij het aanwijzen van dieren als te beschermen soorten heeft de Raad zich beperkt tot twee criteria: 1. De populatie van de soort is kwetsbaar of bedreigd, 2. De internationale status van de soort maakt bescherming wenselijk. De mate waarin een soort wordt bedreigd, wordt bepaald door menselijke ingrepen zoals biotoopvernietiging, door exploitatie van een soort en door zijn kwetsbaarheid. De kwetsbaarheid wordt bepaald door factoren als zeldzaamheid, areaal, biotoop, leefwijze en het verspreidingsmechanisme van een soort of combinatie van

soorten. Met betrekking tot de aanwijzing van ongewervelde dieren heeft de Raad met name gekeken naar soorten van kwetsbare biotopen, zoals soorten van stromend water van goede kwaliteit zoals bronnen en beken. In te toelichting op de lijst van te beschermen weekdier-soorten merkt de Raad op dat de op te nemen bedreigde soorten die soorten zijn die zeer lokaal in ons land voorkomen.

Tot zover de passages die wij uit het 52 paginas tellende advies hebben gelicht, waarbij de lijst als instrument centraal staat in verband met soortbescherming. Wij noemen nog de andere instrumenten waarover de Regering in verband met de bescherming van soorten beschikt: Instelling van beschermde reservaten cq. staatsnatuurmonumenten, aankoop en beheer van terreinen, het ruimtelijk (orderings) beleid en planning, en ten slotte het milieubeleid. De Raad stelt dat het doel van de bescherming van soorten, namelijk het behoud daarvan, slechts bereikt kan worden door in samenhang met de wettelijke aanwijzing van soorten een gericht beleid te ontwikkelen, gebaseerd op de bovengenoemde punten.

Hierna bekijken we de toestand van de in de lijst van de Raad genoemde soorten. Wijnardaardslak (Helix pomatia). In Nederland aange troffen in 86 10 km-hokken die in twee groepen uiteenvallen: 1. de Zuid-Limburgse populaties en 2. de populaties ten noorden van de lijn Elslo - Heerlen. De Zuid-Limburgse populaties herstelden zich snel nadat aan het systematisch verzamelen op grote schaal een einde werd gemaakt door het in de lente van 1974 door de Maastrichtse Officier ingestelde vervolgingsbeleid. De soort blijft bedreigd door zijn waarde als eetbare slak (Conservenindustrie, gastarbeiders uit de landen van de Middellandse Zee) en deelt met alle andere elementen van de Limburgse fauna de aantasting van hun leefmilieu door bouwactiviteiten zoals wegeaanleg, stadsuitbreiding, industrieterreinen, beïnvloeding van het grondwater en bermbranden. De tweede groep, de 74 10 km-hokken in overig Nederland danken hun populaties aan importen vanaf ca 1600 en zeer recente importen (kweekexperimenten en van vacantie medegenomen en later weggeworpen dieren). De oude populaties zijn van cultuurhistorisch belang zoals ook stinsenplanten. Zij zijn voor het merendeel uitgestorven of lopen sterk terug in aantallen dieren. Het gaat hier om populaties rond oude kloosters, kastelen, landhuizen en buitenplaatsen, voornamelijk in de duinstreek van Hoek van Holland tot Bergen. Uit de recente importen zijn slechts incidenteel grotere populaties ontstaan. Voor zover de populaties buiten Zuid Limburg nog aanwezig zijn, zijn zij erg kwetsbaar.

Hydrobia stagnorum (Gmelin, 1798). (Nu Semisalsa stagnorum. Volgens Amerikaanse auteurs is het taxon Semisalsa Radoman, 1974, identiek met Heleobia Stimpson, 1865). De opmars van het zoete water en daardoor het schaars worden van binnendijks brak water van goede kwaliteit bedreigt de gehele Nederlandse brakwaterfauna. De typelocaliteit van deze soort, het Kaaskenswater in de gemeente Zierikzee, heeft nog steeds geen beschermde status. Wij blijven hopen en vertrouwen dat ook dit deel van de wetenschappelijke nalatenschap van Dr. Job Baster bij de gemeente Zierikzee in goede handen is voor het voeren van een juist beheer van deze plas. Het Kaaskenswater is tevens een monument uit de tijd van onze vrijheidsoorlog, die tot het ontstaan van deze brakwaterplas heeft geleid. De aanwijzing tot beschermde soort is wenselijk zowel door de zeldzaamheid van de soort als de kwetsbaarheid van zijn biotoop.

Avenionia brevis roberti Boeters, 1967. De toegankelijkheid van de typelocaliteit, de put te Lombok, is verloren gegaan. De soort leeft in het grondwater en zijn zeldzaamheid berust dan ook op het ontoegankelijke biotoop vanwege zijn ondergrondse leefwijze. Er zou in het Limburgse dan ook meer onderzoek in de bodem moeten worden

verricht om zijn feitelijk areaal te kunnen bepalen. De soort loopt gevaar door vervuiling van het grondwater, waarvan vooral stortplaatsen en afvalwaterlozing in de bodem de oorzaak kan zijn. Menselijk ingrijpen in de stand van het grondwater kan voor de soort fataal zijn. Met *Avenionia* voldoet ook *Bythinella dunkeri* (Frauenfeld, 1857) aan alle criteria die aanwijzing als beschermde soort wenselijk maken. Deze soort leeft in uittredende bronnen langs hellingen of aan de voet daarvan. Dit milieu hangt nauw samen met het leefgebied van *Avenionia*.

Catinella arenaria (Bouchard-Chantreaux, 1837). De biotoop van deze landslak lijkt vrijwel nergens lang intact te kunnen blijven. De 12 vindplaatsen die wij kennen volgen elkaar in de tijd op. Vrijwel steeds was de soort slechts op één of twee vindplaatsen aanwezig. De laatst ontdekte vindplaatsen lagen steeds op de Waddeneilanden. Voorzover wij weten is er nu nog één enkele vindplaats op Terschelling waar de soort leeft. De laatste melding is van 1977 (G.J.M. Visser brief van 3 mei).

Vertigo moulinsiana (Dupuy, 1849). De soort is en blijft op de vanouds bekende vindplaatsen bij Schinnen en Nuth uitgestorven. In 1982 werden opnieuw levende dieren ontdekt stroomopwaarts in het Geleendal. Onlangs berichtte S. Keulen dat de soort nu veel minder talrijk is dan Ripken in 1982 aangaf. Bovendien verkeert de vindplaats in de Kathager Beemden in groot gevaar door geplande dijkbouw en aanleg van een weg die dit moerasgebied gaat ontsluiten, zodat we opnieuw voor uitsterven van deze soort in Nederland moeten vrezen.

Vitrinobrachium breve (Ferussac, 1821). De soort is wellicht op de enig bekende vindplaats te Millingen niet meer aanwezig. Bij een bezoek in 1983 werd de soort niet teruggevonden, terwijl de plaats waar de soort optimaal voorkwam, het wilgenbos aan de dijkvoet in de rivier, was verdwenen. Het slechte fietspad op de dijkkruij zowel als de rivierkant van de dijk waren onherkenbaar veranderd (verbeterd, zoals dat heet) sinds de eerste vondst in 1964.

Valvata pulchella Studer, 1820. Deze soort van stilstaand water in de uiterwaarden en beekdalen van oostelijk Nederland, is sinds haar ontdekking in Nederland een zeldzame zoetwaterslak gebleven, en daardoor nog maar slecht bekend.

Cerastoderma glaucum (Poiret, 1789). Hoewel pleistocene en holocene kleppen van deze soort regelmatig om onze stranden aanspoelen, zijn levende populaties in het binnendijkse brakke water zeldzaam omdat het brakke binnenwater van goede kwaliteit zo schaars is geworden. Veel brakwaterplassen zijn het slachtoffer geworden van vervuiling of zijn gedempt voor wegeaanleg. Zo verdwenen de plasjes achter de Hondsbossche Zeewering. De twee plasjes die nog bestaan hebben hun rijke fauna verloren, slechts *Hydrobia ventrosa* houdt nog stand.

L.J.M. Butot